Задания заключительного тура Акмуллинской олимпиады по татарскому языку и литературе для учащихся 8-9 классов

1. Саннар артына яшерелгән мәкальне табыгыз (10 б.).

13, 25, 21, 7, 16, 5, 2, 16 23, 1, 24 7, 21, 1, 13 3, 24, 14, 15, 1, 22.

Курше тау ерак булмас

2. Фразеологизмнарның бер сүз белән белдерелгән синонимнарын табыгыз (5 б):

Кул арасына керә башлау ярдәмләшү

Борын салыну кәеф төшү

Чыпчык тезеннән сай

Табан ялтырату качу

Борчаклары пешмәү уртак тел тапмау

3. Аваз пропорциясен чишегез (5б.)

Каз : сак = таҗ : ? чат

4. Табышмакларның җавабын тап (3 б.):

Күлмәкне икегә аерсак, нәрсә була? кул һәм аяк

Башы "Т", койрыгы "Н", дошманы "М". Ул нәрсә? тычкан

Тугай кайчан сайрый? „Р" хәрефе кушкач сайрый

5. *Кабыну* сүзенең нинди мәгънәләре бар? Мисаллар белән аңлатыгыз (3 б.).

Яну/янып китү: утын янып китү.

Эшли башлау: двигатель кабыну.

Үсү, туу, барлыкка килү (төсләр, хисләр): Аның күңелендә нәфрәт уты кабынды.

6. Тексттагы саннарны сүзләр белән языгыз (10 б)

Бүген дөньяда 6809 алты мең сигез йөз тугыз «тере» тел бар, аларның яртысы сигез илгә: Индонезия, Мексика, Бразилия, Камерун, Һиндстан, Кытай, АКШ һәм Рәсәйгә туры килә. Иң күп телле ил Һиндстан, аның халкы 845 сигез йөз кырык биш диалектта сөйләшә. Аның артыннан Папуа – Яңа Гвинея килә (монда 600 алты йөз ләп тел бар).

Планетада иң таралган тел булып кытай, инглиз һәм испан телләре санала. Киң кулланыла торган телләрнең беренче урынында Пекин диалектындагы кытай теле (бу телдә 875 сигез йөз җитмеш биш млн кеше сөйләшә), һинди (366 өч йөз алтмыш алты млн), бенгал (207 ике йөз җиде млн), португал (176 бер йөз җитмеш алты) млн, рус (167 бер йөз алтмыш җиде млн), япон (125 бер йөз егерме биш млн), немец (100 млн) һәм корея (78 җитмеш сигез млн) телләре керә.

Бүген доньядагы телләрнең туксан процентының (аларны йөз меңнән кимрәк кеше генә белә) киләчәге өметле түгел. ә менә бу телләрнең берничә йөзе, гомумән, үлем чигендә тора: әйтик, 357 _өч йөз илле җиде_ телдә бүген илленәр кеше генә сөйләшә, ә 46 _кырык алты_ телне, гомумән, берәр кеше генә белә! Галимнәр раславынча, тел яшәсен һәм үссен өчен, бу телдә бер миллионнан артык кеше сөйләшү зарур икән (Матбугаттан).

7. М. Акмулла “Сүз чыгар шагыйрьләрдән хикмәт берлән” дип язган. Автор турында 5 факт яз (10 б.)

Татар, башкорт, казах шагыйре,
Ул 1831нче елның 27нче декабрендә туа.
Акмулла – чичән,
1892нче елда ода белән күрешә.
1904 һәм 1907 елларда 2 җыентыгы дөньяга чыга

8. Әсәр белән жанрны тәңгәлләштерегез (5 б):

- Ш.Камал “Акчарлаклар” — комедия
- Г.Камал “Беренче театр” — драма
- М.Фәйзи “Галиябану” — повесть
- Г.Әпсәләмов “Ак чәчәкләр” — роман
- Һ.Такташ “Киләчәккә хатлар” — поэма

9. Билгеләнгән алмашлыклар урынына геройның исемен куегыз (5 б.). Әсәрнең авторын күрсәтегез (2 б.) _Фатих Әмирхан_

....Егетнең йөз кыяфәте һәм сынын тотышы портрет күрсәтүенә караганда, бик сөйкемле иделәр: ачык маңгай, кәкрәебрәк килгән шактый киң кашлар, очлары югарыга каратылып куелган куе вә озын мыек һәм күкрәген киерелдерербрәк, егетсымак торыш АҢА _Хәятка_ мәхәббәтле күренделәр.

Егетнең кәләпүшеннән башка бөтен киеме иң соң мода белән Европача тегелгән нәрсәләр иде. Портрет иясе бу яктан да АҢА _Хәяткә_ ошады.

УЛ _Хәят_ портретны бик озаклап, бик нечкәләп карады, иң вак нәрсәләрне дә күзеннән төшереп калдырмаска тырышты. Шулай карый торгач, бервакыт аңар егетнең кәләпүше артыграк артка киелгән шикелле тоелды да, ул: «Кәләпүшне бераз алгарак киертәсе бар икән» дип уйлады.

10. Ә.Еникинең «Әйтелмәгән васыять» хикәясендә күтәрелгән проблемалар (6 б.)

Ата-ана хакын хаклау, аның алдындагы бурычларын үтәү.
Милли гадәтләрнең, гореф-гадәтләрнең югалуы.
Туган җир, аналар һәм балалар, алар арасындагы мөнәсәбәтләр.

11. Халык сүзе белән әйткәндә, ул «кылны кырыкка яручы» бер бала иде, дип кайсы әдәби геройны сурәтлиләр? (5 б.) _Әбугалисина_.

12. Тексттан микротемаларны билгеләгез (10 б.). Тулы текстның һәм андагы микротемаларның төп әчтәлеген бирергә кирәклеген истә тотыгыз.

Кышлак читендә ялгыз бер өй булган. Биредә Хәлимә исемле кечкенә кызы белән Мәрьям апа яшәгән. Ишегалларында гөлчәчәк куаклары үскән. Ана белән кыз әлеге куакларны бик кадерләгәннәр. Көз килсә, аларны камышлар белән төреп, салкын кыштан яшереп куя торган булганнар. Көннәрдән бер көнне ана белән кыз яңа йортка күчәргә җыенганнар.

– Әнкәй! Безнең гөлчәчәкләребез каламыни? – дип, әнкәсеннән сорап куйган Хәлимә.

– Без күчәсе йортның алдында гөлчәчәкләр күп булса да, боларны да ятим итеп монда калдырмабыз, үзебез белән күчерербез.

Алар ваграк куакларны тамырлары белән казып күчерә алсалар да, иң зур куакка көчләре җитмәгән.

– Кызым, монысы калсын инде. Казый торгач, тамырларын харап итеп ташлавыбыз бар, – дигән әнкәсе.

Кыз, карт куакның үзен генә калдырырга кызганса да, көче җитмәгәч, нишләсен? Шулай итеп алар, иске өйләре алдында карт гөлчәчәк куагын ялгыз калдырып, китеп тә барганнар.

Көз үзе белән салкын җил, кыш рәхимсез суык бураннар алып килгән. Көзге җил дулаган, сызгырган, ыжгырган, әллә кайлардан күе болыт көтүләрен куып китергән дә ялгыз куак өстенә эре-эре тамчыларын сибәргә тотынган. Ә төн җиткәч, кинәт каты суык китереп бәргән. Иртәгесен күкне калын болытлар каплап алган, күбәләк-күбәләк кар яварга тотынган. Мескен карт куак, күз ачып йомганчы, ап-ак кар белән күмелеп калган.

Көн артыннан көн үткән, кояшлы, көләч яз килгән. Үләннәр яшәреп киткәннәр, агачлар чәчәкләргә күмелгәннәр. Бары куак кына язны котлап елмая алмаган. Ул, кышкы суыктан чирләгәнгә, кара янып, тереклектән мәхрүм булып боегып утырган да утырган. Тик кайдадыр, бик тирәндә, тамырларының ерак очларында зәгыйфь кенә тормыш җылысы саклый икән ул.

Ничектер бер көнне Мәрьям апа кызы Хәлимә белән куак яныннан үтеп бара икән. Хәлимәнең күзләре әлеге зур куакка төшкән дә, ул аны кызгануыннан чак кына еламый җибәрмәгән.

– Әнкәй! Безнең ялгыз куагыбыз корыган бит, – дип, әнкәсенә сарылган.

– Ай, харап булган шул! – дигән әнкәсе. – Янында агып тора торган арыгы да кибеп беткән икән, ичмасам. Аны тазартып, су җибәрергә кирәк. Бәлкем, шуннан соң яшәреп китәр...

Ана белән кыз арыкны тазартканнар, буасын ачып, аңа саф су агызып киткәннәр.

Чыннан та, кинәт зур куакның тамырларына дым йөгергәне сизелгән. Кечкенә Хәлимә арыкны тикмәгә генә ачмаган бит! Ботакларда беренче бөреләр күренә башлаган, алар күбәйгәннәр, тулыланганнар, ә үзләре барысы да яшәү бөреләре булганнар.

Менә берзаман зур куак янына әнкәсе белән Хәлимә килеп туктаган.

– Әнкәй! Кара әле, куагыбыз чәчәк аткан бит безнең! – дип, кул чабып кычкырып җибәргән Хәлимә. – Арыкка су җибәрүебез бик яхшы булды, әнкәй. Чәчәкләре элеккегә караганда да матуррак!

– Әйе шул! Яхшы эш, хезмәт беркайчан да әрәм булмый ул, – дигән әнкәсе һәм чәчәкләр арасыннан берсен, иң матурын өзеп алган да кызының чәченә кадап куйган. *(Д.Аппакова)* (398 сүз)

Ана белән кызгына йортка күчкәч, гөлчәчәк куагы ялгыз кала
Карт куакның кайгысы эзләйдер чыгуы,
Мәрьям апа белән Хәлимәнең куакка ярдәм итүе
Куакның чәчәкләре элеккегә караганда да матуррак
Гөлчәчәк куагы чәчәк атуы.

13. “Яхшы эш, хезмәт беркайчан да әрәм булмый ул, – дигән әнкәсе һәм чәчәкләр арасыннан берсен, иң матурын өзеп алган да кызының чәченә кадап куйган”, – җөмләсендә әйтелгән фикерне ничек аңлыйсыз? Текстта күтәрелгән проблемага туры китереп, эссе языгыз. Фикерләрегезне раслау өчен, матур әдәбияттан һәм тормыш тәҗрибәгездән 2 мисал китерегез.

Язма эшнең күләме 150 сүздән ким булмаска тиеш. Эшегезне чиста, төзәтүләрсез һәм танырлык итеп языгыз (25 б.).

Яхшы эш, хезмәт беркайчан да әрәм булмый, онытылмый. Сез нинди генә яхшы эш эшләсәгез дә, аны күрмәделәр, белмәделәр, оныттылар дип борчылмагыз.

Агачның яфрагы бизәк, кешене хезмәт бизи, дип юкка гына әйтмәгәннәр борынгылар. Хезмәт кешене кеше иткән. Хезмәт булмаса, кеше, бәлки, нинди дәрәҗәдә, кем булыр иде микән. Хезмәтнең олысы-кечесе юк. Бу дөньяда бөтен нәрсә хезмәт белән ясала: үзебез яшәгән йортларга, ашаган ризыгыбызга, кигән киемнәребезгә кеше хезмәте кергән.

Татар халкы элек-электән хезмәт сөючән халык. Минем әнием мине күп эшләргә өйрәтте: бәйләргә, ашлар пешерергә, өй җыештырырга. Мин ышанып калам, мин дә әнием шикелле үземнең балаларыма яхшы эшкә генә өйрәтермен һәм әниемнең белгәннәре юкка чыкмаячак.

Авылыбызның урамыннан узганда, матур, төзек йортларга сокланып узасың. 10, 20, 30 ел элек эшләнгән балта остасының хезмәте әле дә кешеләрне куандыра. Яхшылык җирдә ятмаган кебек, яхшы эш тә онытылмый!

Эшкә өйрәнә-өйрәнә еллар арты еллар уза. Кеше үзе дә сизмәстән үз эшенең остасына әйләнә. Ә мондый булыр өчен аннан сабырлык, тырышлык, турылык таләп ителә.